

Mandag Morgens velferdspanel

Teknologi og frivillige kan løse velferdsskvisen

Trang økonomi og mangel på kvalifisert arbeidskraft er velferdssamfunnets største utfordringer i årene som kommer. Å tro at dagens offentlig finansierte velferd kan opprettholdes uten enten å tenke nytt eller øke skattene, er naivt. Men vi har fortsatt muligheter for å skape et moderne, bærekraftig velferdssamfunn, mener Mandag Morgens ekspertpanel.

Mandag Morgen har utfordret 12 sentrale aktører fra velferdssektoren, academia og det offentlige ordskiftet til å redegjøre for hvilke utfordringer og muligheter Norge har for å opprettholde et bærekraftig velferdssamfunn i fremtiden (se tekstboks). Mandag Morgens «velferdspanel» er uten utøvende rikspolitikere, men gir klare råd til hvilke grep politikere bør ta for å opprettholde et bærekraftig velferdssamfunn:

- **Trangere økonomi:** De offentlige ressursene vil ikke være nok til å trygge bærekraftige velferdstjenester på lang sikt. Enten må skattene økes og egenandelene settes opp, eller så må det tenkes radikalt nytt.
- **Mangel på kvalifisert arbeidskraft:** Kommune-Norge leverer brorparten av velferdstjenestene, og nye reformer pålegger kommunene stadig flere oppgaver. Å skaffe nok hender og riktige hoder blir en het potet fra Lindesnes til Nordkapp.
- **La private bidra:** Private initiativ bør ikke bli gjenstand for ideologiske bremsere. Å la private drive en velferdstjeneste hindrer ikke offentlig regulering og kontroll.
- **Mange villige:** Frivillig sektor er en uutnyttet ressurs, som må brukes mer.

«Stadige debatter om omorganiseringer, prinsipper og strukturendringer kan ofte forstyrre de daglige små og store forbedringene det er behov for ytterst i systemene»
Katinka Greve Leiner

Mm VELFERDSPANEL

12 eksperter har besvart Mandag Morgens spørsmål omkring velferdssamfunnets utfordringer og muligheter:

Katinka Greve Leiner, direktør Ferd Sosiale entreprenører

Trude Andresen, innovasjonsdirektør KS

Magnus Engen Marsdal, utreder ved Manifest senter for samfunnsanalyse

Karen Helene Ulltveit-Moe, professor ved Universitetet i Oslo

Jarle Snekestad, rådmann Nordre Land kommune

Nina Solberg, rådgiver Stiftelsen Soria Moria

Kristin Clemet, daglig leder Civita

Cathrine Moksness, leder Gatejuristen

Anne-Karin Nygård, generalsekretær Norske Kvinners Sanitetsforening

Paul Chaffey, direktør Abelia

Matz Sandman, emeritus og aktivist – tidligere statsråd, rådmann og fylkesrådmann

Kåre Hagen, førsteamanuensis Handelshøyskolen BI

Mandag Morgen har trukket ut essensen av svarene, samt sitert enkelte svar fra de ulike ekspertene.

Ekspertenes fullstendige redegjørelse finner du på våre hjemmesider: www.mandagmorgen.no

- **Teknologisk potensial:** Teknologi bør utnyttes og satses mer på for å effektivisere tjenestene og for å gi brukerne en enklere hverdag.

Professor i økonomi ved Universitetet i Oslo, **Karen Helene Ulltveit-Moe**, oppsummerer analysen til flertallet i ekspertpanelet på følgende måte:

– Velferdssamfunnets utfordring er den store andelen av befolkningen som står utenfor arbeidsstyrken, sett i sammenheng med den demografiske utviklingen og at når oljen tar slutt, kommer det til å bli en stor utfordring for statsfinansene.

Ekspertene er samstemte i at det vil bli særdeles van-

skelig å opprettholde dagens nivå på samfunnets velferdstjenester uten å ta til dels omfattende grep i måten velferden finansieres. Hvilke grep som bør tas, er det ulike oppfatninger om, men at noe må gjøre før eldrebølgen skyller inn over oss for alvor, er det liten tvil om.

Dessuten vil ikke morgendagens eldre nøye seg med

«Vi har styringsvillige regjeringer i Norge – uansett fargesammensetning – og det er en utfordring for det lokale selvstyret»
Trude Andresen

mindre – de vil tvert i mot kreve sin rett og vel så det:

– Vi har utstyrt oss med verdens mest omfattende individuelle rettigheter, lovbestemte ytelser og forventninger om ypperste kvalitet og skreddersøm. Alt dette kan ikke imøtekommes over offentlige budsjetter, særlig når forventninger og etterspørsel stiger, sier tidligere Apstatsråd og fylkesrådmann **Matz Sandman**. Han mener det ikke er noen vei utenom en høyere egenbetaling for enkelte velferdstjenester. – Den kommende eldrebølgen vil i hovedsak bestå av en svær, velfødd middelklasse med betydelig betalingsevne, om ikke betalingsvilje. Det vil være helt urimelig om disse skal behandles som om de var fattige minstepensjonister og fortjener «honnørpris» på alle ytelser. Skjermingsordninger må ivareta de som virkelig trenger det, sier Sandmann.

Førsteamanuensis og statsviter **Kåre Hagen**, leder av det såkalte Hagen-utvalget som skal utrede fremtidens pleie- og omsorgstjenester for regjeringen, mener også det er på tide å tenke nytt om finansiering. Han mener man ikke kommer utenom høyere skatt og mer egenbetaling:

– Den som tror at det er mulig å få det nivået på velferdstjenester i fremtiden som befolkningen ønsker uten å måtte betale mer for det, har en naiv tro på at det er mulig å øke produktiviteten i produksjonen, mener Hagen.

Mangler hoder og hender

Det er imidlertid uenighet blant ekspertene om den enkelte må grave dypere i lommeboka for å bli sikret gode

«Det blir verken flere leger, flere sykepleiere eller flere helsefagarbeidere av å gi flere private aksjeselskap adgang til velferdsbudsjettene»
Magnus Engen Marsdal

velferdstjenester i fremtiden. De aller fleste mener man nok må påregne økt egenbetaling, men i spørsmålet om skatt er meningene i panelet delte:

– Det dummeste man kan gjøre er å øke skattene. Det vil presse det næringslivet som skal finansiere velferdstilbudene enda mer enn i dag, sier direktør **Paul Chaffey** i Abelia.

Daglig leder i tenketanken Civita, **Kristin Clemet**, er ikke i tvil om at det er mangel på arbeidskraft, ikke bare i velferdssektorene, men også i privat sektor, som vil tvinge politikere og forvaltning til å tenke nytt:

– Det største problemet er det økende misforholdet mellom antallet som er i arbeid og antallet som av en eller annen grunn står utenfor arbeidslivet, og som, i større eller mindre grad, må finansieres av de som arbeider. I dag er det nesten fem som arbeider for hver pensjonist. I 2050 vil det bare være 2,5, påpeker Clemet.

De fleste i panelet mener den eneste gangbare veien fremover er å trekke frivillig sektor og private aktører med i driften av velferdssamfunnet.

– Det vil aldri være økonomiske ressurser store nok i forhold til behovet, og en kan derfor ikke forvente at det offentlige skal løse alle oppgavene. Skal vi få til mer, må vi ta i bruk samfunnets samlede ressurser, sier daglig leder i Gatejuristen, **Cathrine Moksness**.

«Pensjonsalderen må opp, frafalt i videregående må reduseres og flere må ut i arbeid»
Karen Helene Ullteit-Moe

Med NAV-reformen, den kommende samhandlingsreformen og økt satsing på barnevernet er det nok å henge fingre og hender i for dem som skal utføre brorparten av de offentlige velferdstjenestene – kommunene. Det er ikke til å undervurdere at norske kommuner står overfor store og tunge utfordringer, noe som ikke minst bekymrer kommunene selv (les om Mandag Morgens kommuneundersøkelse på side 8-11).

Jarle Snekkestad er rådmann i Nordre Land kommune i Oppland fylke. Han tviler på at norske småkommuner har ressurser nok til å takle de store oppgavene som ligger foran dem:

– Store kommuner opp til et visst folketall gir stor-driftsfordeler på en rekke områder, og de store driver omsorgstjenester, helsetjenester og administrasjonen for langt færre kroner per innbygger enn de små distriktskommunene klarer. Hvis lavest mulig enhetskost-

nader er målet, bør de minste kommunene bli større. Dette vil vel kanskje også gjøre dem mer attraktive for fremtidens arbeidskraft, sier rådmannen. For ham er både økonomi og knapphet på kvalifisert arbeidskraft et reelt problem.

Teknologisk fremtidshåp?

Mangel på penger. Mangel på folk. Ikke en drømmesituasjon for noen virksomhet. Mandag Morgens ekspertpanel mener likevel velferdssamfunnet har gode muligheter til å «overleve» også i fremtiden. Poenget er at man må tenke nytt. Nå.

«Mange velferdsgoder er forankret i lov. Gatejuristen erfarer at mange, og da særlig de svakeste, ikke får oppfylt rettighetene sine»
Cathrine Moksness

– Vi kan anta at det økonomiske handlingsrommet ikke blir større, og slik sett blir kommunenes evne til å løse oppgaven innenfor de rammene de har, viktig. Da handler det om å bruke de folkene vi har på rett måte, og det handler om vår evne og vilje til nyskaping. Men det handler også om at kommunene i fremtiden kanskje må være tydeligere overfor staten på hva er det som ligger til kommunene å bestemme – og hva er det staten faktisk kan og bør styre, sier innovasjonsdirektør i kommunenes interesseorganisasjon KS, **Trude Andresen**.

– Vi kan ikke vente at det offentlige er opptatt av hva ideell sektor kan bidra med, det har den aldri vært. Det er først når frivilligheten har pekt på utfordringene og vist hvordan utfordringene kan møtes, at vi har fått gehør blant politikere og byråkrater, sier **Nina Solberg** i Stiftelsen Soria Moria.

– Viktigst er at man beholder god økonomisk vekst også i fremtiden. Det er rom for vekstskapende skatletter de nærmeste årene, men om ti-femten år må det nok uansett strammes inn. Økt pensjonsalder, redusert «utenforskap», redusert sykefravær, økt konkurranse og produktivitet i velferdssektoren, økt innvandring og bedre innovasjon kan avhjelpe, mener Clemet i Civita.

Paul Chaffey i Abelia har klokkertro på teknologien,

«Hvis private tilbud i langt større omfang, direkte eller indirekte, skal finansieres over offentlige budsjetter, vil det kunne svekke det offentlige tilbudet»
Jarle Snekkestad

«Utfordringen er om vi kan skape en balanse der frivillige aktører og private interesser bidrar, uten at det er kort avkastning og profittmaksimering som blir førende»
Nina Solberg

og mener det er mye som kan gjøres allerede nå, men at de med mot og vilje ikke slipper til:

– Generelt er det et problem at for mange motkrefter hindrer innovasjon i virksomhetsmodeller og organisering i disse sektorene, blant annet profesjonsinteresser, byråkratiske ledelseskulturer og mye politikk. Kreftene som ønsker innovasjon, er svake og får bare unntaksvis kritisk masse. Det ender gjerne som pilotprosjekter eller i beste fall som endringer innenfor en avgrenset avdeling. Endringer som krever samhandling på tvers er krevende å få til. For hvem har egentlig ansvaret? spør han. – Hvorfor er for eksempel dagens trygghetsalарmer så lite avanserte i forhold til de mulighetene teknologien gir?

Nye teknologiske løsninger vil komme, og det vil bidra til bedre og mer effektive tjenester, mener ekspertpanelet. Rådmann Snekkestad påpeker imidlertid at slik ny teknologi sjelden er gratis å ta i bruk, mens **Magnus Engen Marsdal** i tenketanken Manifest understreker at teknologi alene ikke kan opprettholde kvaliteten på velferdstjenestene:

– Det må satses mer på ny teknologi der hvor det er mulig, kanskje robotisering av renhold og liknende. Men man kan ikke effektivisere undervisning ved å tredoble tempoet på forelesningen eller tvinge barnehagebarna til å spise fire ganger så fort. Produktivitetsveksten innen menneskenære tjenester vil av rent objektive årsaker aldri nærme seg den vi ser innen industri og IT, sier Marsdal.

Private lurendreiere og frivillige engler?

Det spørsmålet som gjerne skaper mest støy i det politiske ordskiftet, er spørsmålet om hvorvidt velferdstjenestene skal leveres av det offentlige eller om det skal gis større rom for private aktører. I dette bildet skiller man gjerne mellom kommersielle aktører og ideelle og frivillige organisasjoner.

Mandag Morgens velferdspanel er samstemt i at det offentlige skal og bør være bærebjelken også i det moderne velferdssamfunnet. Eller velferdsstaten? Begrepet er ideologisk betent. Flere av ekspertene mener vi bør snakke om velferdssamfunnet, ikke velferdsstaten. Underforstått – det er ikke bare staten som leverer velferd her i landet.

– Nyskaping skjer ut fra enkeltindividers opplevelse

Innsatsen må rettes mot ungdom og eldre

De konkrete velferdsutfordringene er mange, men for Mandag Morgens ekspertpanel er det stor konsensus om hvilke to områder som utgjør de aller største utfordringene:

- **Pleie- og omsorg:** Når antall eldre i forhold til antall i arbeidsfør alder øker dramatisk fra rundt 2020, vil det rett og slett bli problemer med å finansiere sektoren, samt å skaffe nok kompetent arbeidskraft.
- **Ungdom som faller utenfor:** Ungdom som faller utenfor skole og arbeidsliv, blir ikke bare en trygdeutgift, det dreier seg om ungdom med store vanskeligheter allerede i starten på et langt voksenliv.

– Pleie- og omsorgssektoren er nok den sektoren som vil oppleve de største utfordringene, siden den skal ta seg av flere, som samtidig har større krav til kvalitet. Det gjør at finansieringen blir vanskeligere. I tillegg er det vanskelig å få tak i nok arbeidskraft til sektoren. Men jeg vil også trekke frem unge som faller utenfor. De er ikke bare

kostbare for samfunnet – det er også store personlige kostnader forbundet med deres «utenforskap». Har man først falt utenfor, for eksempel fordi man har blitt uføretrygdet som ung, kan veien tilbake være svært lang og vanskelig, sier Kristin Clemet i Civita.

De fleste ekspertene i panelet deler denne oppfatningen.

– Pleie, omsorg og helsetjenester vil selvsagt være den største utfordringen når det gjelder ressurser, men etter min oppfatning er ungdom som «faller utenfor» samfunnets største utfordring. Den største «kløften» er innad i generasjonene, ikke mellom dem, mener Matz Sandmann.

Nina Solberg i Stiftelsen Soria Moria, påpeker imidlertid at det ikke bare er ungdom som faller utenfor:

– Den største utfordringen er kanskje ensomhet, som er et økende fenomen i alle aldersgrupper; blant folk som ikke lenger finner seg til rette i sitt etniske fellesskap, i ungdomsflokken, isolerte funksjonshemmede i alle aldre og blant eldre hjemmeboende, for å nevne noen eksempler. Brukerne av samfunnets velferdstjenester er ikke bare tall og statistikk.

av behovene, og deres ønske om å gjøre ting bedre. Det offentlige vil kunne få svært mye ut av denne kraften dersom de legger til rette for å la nye ideer og tjenester blomstre både i egne og private kretser, for deretter selv å ta læring av de som viser seg å ha stor effekt. Og ut fra det kunne endre egne systemer og tjenester til det bedre, eller kjøpe det beste fra de nye leverandørene, sier **Katinka Greve Leiner**, direktør i Ferd Sosiale entreprenører.

Som de fleste andre i panelet mener hun det er mindre viktig hvem som til syvende og sist leverer de enkelte velferdstjenestene.

– Kommunene skal fortsatt ha ansvaret for oppgaver de i dag har – og gjerne etter hvert få utvidet ansvar – for eksempel gjennom samhandlingsreformen. Men det bør ikke hindre oss i å tenke bredt rundt hvem det er som skal levere tjenesten. Det kan godt være private, kommersielle aktører – eller ideelle organisasjoner, påpeker Trude Andresen i KS.

De frivillige aktørene er imidlertid opptatt av at det blir forskjell på en tung kommersiell aktør og en ideell organisasjon.

«For å få mest mulig ut av pengene, bør det være helt likegyldig hvorvidt det er private eller offentlige tilbydere som faktisk utfører tjenestene»

Kristin Clemet

«Det offentlige henger ikke godt nok med i når det gjelder ledelse og innovasjon.»

Paul Chaffey

– Jeg mener det må skilles mellom private ideelle og private kommersielle tjenestetilbydere. Slik det er i dag, konkurrerer de ikke på like vilkår, og ideelle organisasjoner kan ikke konkurrere på pris. Dette har ført til at flere organisasjoner har lagt ned institusjoner. Dette er institusjoner innen psykiatri, eldreomsorg og rusomsorg. Det er et paradoks når det er mangel på plasser. Norge har lange og gode tradisjoner i samarbeid mellom det offentlige og ideelle organisasjoner, og det er synd at dette svekkes i en tid da det er mer behov for det enn noen gang. Innenfor regelverket er det fullt mulig for kommuner å innlede samarbeid med ideelle organisasjoner uten å bruke anbuds konkurranse, sier generalsekretær **Anne-Karin Nygård** i Norske Kvinners Sanitetsforening.

Rødgrønn bremsekloss?

Der er gjerne de rødgrønne som får på pukkelen for å være «vaksinert» mot private og frivillige bidrag i velferdssektoren. Senest i forrige ukes trontaledebatt i Stortinget ble statsminister **Jens Stoltenberg** gang på

«I møtet med fremtidens helse- og omsorgsutfordringer er staten helt avhengig av frivillig innsats»
Anne-Karin Nygård

gang utfordret for ikke å utnytte det potensialet private og frivillige aktører utgjør. Mens statsministeren på sin side – gang på gang – påpekte at regjeringen bruker private som supplement til offentlig velferd i stort monn, og at det er opp til kommunene selv å organisere sine lovpålagte velferdstjenester slik den finner formålstjenelig.

Magnus Engen Marsdal i Manifest mener privatiseringsdebatten blir like «firkantet» presentert fra de borgerliges side:

– Fastlåst ideologi kan være et problem, som i debatten om privatisering gjennom offentlig-privat samarbeid, såkalt OPS. Uansett hvor kostbare OPS-skandalene blir i utlandet, anser Høyre metoden som genial. Vedlikeholdet av London Underground er nå rekommunalisert etter at milliarder er tapt. Selv Tory-borgermester **Boris Johnson** uttaler at «i andre land kaller de det plyndring, hos oss heter det OPS». Men her hjemme vil Høyre ha mer og mer OPS. Samtidig er det ofte for uklare skillelinjer i velferdspolitikken: «Den røde fare» består som kjent i å videreføre skatteuttene til **Per Kristian Foss** anno 2004. Det er vanskelig å oppfatte dette som politisk polarisering, sier Marsdal.

Sett opp mot politiske uenigheter, er forutsigbarhet og klare rammer noe de frivillige selv vil ha høyere opp på dagsorden:

– Vi ser at frivillig arbeid er en stor ressurs. Bare i Oslo har vi over 70 frivillige jurister og advokater som hvert år legger ned flere årsverk i frivillig arbeid. De har høy kompetanse og et stort engasjement. Tilsvarende vil man opplagt finne hos andre yrkesgrupper. Men skal det komme samfunnet til gode, må det offentlige legge forholdene til rette og stimulere til effektive og gode tiltak basert på frivillighet. Et viktig stikkord her er forutsigbarhet. De som driver det frivillige arbeidet må

«Private tjenestetilbydere vil bli en viktig del av tjenestetilbudet til den kommende store og ressursrike, eldre middelklassen»
Matz Sandman

ha forutsigbare rammer rundt det arbeidet de gjør. Også økonomisk, sier Cathrine Moksness i Gatejuristen.

Matz Sandman mener ideologi kan være en bremsekloss for gode løsninger:

– Ideologiske spørsmål er selvsagt sentrale, men de må drøftes og utkjempes på de arenaer der de hører hjemme; for eksempel demokrati, ansvar og styring og i forholdet mellom individ og kollektiv. Når det gjelder praktiske løsninger og i spørsmål om organisering av tjenesteyting er ideologi en bremsekloss, sier han.

Kåre Hagen er opptatt av hvordan man skal bruke private leverandører i velferdssektoren:

– Et tilbud fra privat eller frivillig sektor vil i praksis måtte være finansiert av det offentlige. En reell diskusjon må derfor gå på om produsenter basert på profittmotive kan spille en nyttig rolle, eller vil undergrave velferdsmodellen vår. Dette igjen er betinget av hvordan en kommersiell sektor reguleres. Jeg tror det er mulig å inkorporere profittbaserte produsenter som spesialiserte underleverandører til velferdsstaten uten uønskede fordelingsvirkninger. Hvis lovgiver derimot tillater en kommersiell sektor å rette sine tilbud direkte mot øvre middelklassens tykke lommebøker,

«Det medisinsk-industrielle kompleks er sterkt, og det er per i dag liten status både blant leger og sykepleiere å gå inn i eldrem-sorgen»

Kåre Hagen

og samtidig gir skattestimulanser til privat forsikring, vil det utvikles et todelt samfunn, sier Hagen.

Rådmann Snekkestad mener den politiske debatten er avgjørende:

– Hvis velferdsstaten skal videreføres i den form den har i dag, må velgerne være villige til å betale for denne fellesskapsmodellen. Det er derfor ingen annen vei enn gjennom politisk debatt og argumentasjon at oppslutningen må hentes. Og når man får ansvar viser det seg heldigvis ofte at ideologiske standpunkt nedtones til fordel for pragmatisk arbeid, basert på kunnskap og forskning, sier Jarle Snekkestad.

Professor Karen Helene Ulltveit-Moe oppsummerer det hele ganske greit:

– Om velferdstjenestene tilbys av det offentlige eller private er ikke så viktig. Det som er vesentlig er at vi får finansiering av dem på plass.

Mandag Morgen
Knut Petter Rønne
kpr@mandagmorgen.no